
STROOM 4 : literatuur

verslag : begeleiders en deelnemers

(Daar elk van de twee substromen een eigen verslag inleverde, was de redactie verplicht vastberaden, zij het met bloeddend hart, de schaar in de verslagen te zetten, om te beletten dat dit nummer van VON-informatie de VON helemaal zou ruïneren.

Het knipwerk werd verricht door Roger Roger, met veel excuses aan verslaggevers en deelnemers.)

De voorinformatie over de literatuurstroom vind je in Von-informatie (9e jrg, 3/4). Terwille van de ruimte verwijzen we voor de belangstellende lezer daar het eerst naar.

Nu wat we in Drongen gedaan hebben.

Waren er in Nederland drie substromen, nu waren er nog maar twee, met als substroomleiders Willem Mooijman en Wil van der Veur.

Het verschil tussen beide substromen was dat die van Willem (meestal de " Assepoesterstroom " geheten) sterk gestructureerd was, en die van Wil (gemeenlijk ten onrechte aangeduid als " de rederijders ") een vrij open programma had. We vonden overigens de verschillen minder belangrijk dan de overeenkomsten: allebei staan we achter de stellingen in de voorinformatie die neerkomen op voorkeur voor thematisch werken, afwijzing van een " literair-wetenschappelijke " aanpak van literatuuronderwijs, begrip voor de niet-lezer en ontkenning van het denkbeeld dat (literatuur-) onderwijs waarde-vrij zou kunnen zijn (niet "waardevol" zoals merkwaardigerwijs in Moer 1979/4 op blz. 43 staat).

Om de deelnemers aan de literatuurstroom zoveel mogelijk gelegenheid te geven beide aanpakken, de gestructureerde en de opene, te vergelijken, hebben we, meer nog dan op de Nederlandse konferentie, de substromen bijeengebracht om elkaar resultaten te tonen en die te bespreken. We wilden namelijk graag dat de deelnemers konden nagaan onder welke omstandigheden en met welk soort leerlingen je erg gestructureerd zou kunnen/moeten werken en wanneer juist een opener aanpak geboden zou zijn.

De groep Assepoester.

Vrijdag.

Willem bood een volledig uitgewerkt programma aan met het verzoek niet meteen wijzigingen daarin voor te stellen; hij kon moeilijk iets volkomen nieuws improviseren en zou dan de verantwoordelijkheid voor het programma leggen bij diegenen die de wijzigingen wilden. Na de start zou er wel degelijk kans zijn voor wijzigingen; dan bood het volledige programma mooi gelegenheid om te zien wat je dan weg wou hebben.

Waarom dit sprookje Assepoester?

Omdat ieder het verhaal kent, omdat sprookjes vanouds dienen om waarden en normen door te geven en omdat de inhoud van dit verhaal geschikt leek voor het thema "onderdrukking" waar we in beide substromen aandacht aan wilden besteden.

Willem zou beginnen met het Assepoesterverhaal in de versie van Perrault (moeder de gans) te vertellen, maar hij had zijn boek in Nederland laten liggen. Dus vertelde hij die versie na, waarbij hij erop wees dat Perrault in het voorwoord bij zijn sprookjes bezwaar maakt tegen de moraal van de klassieke verhalen die veel te weinig aandacht aan de zedelijkheid zouden besteden. De sprookjes die onze voorouders voor hun kinderen hebben bedacht " hebben allen de strekking te laten zien dat het voordelig is om eerlijk, geduldig, bedachtzaam, ijverig, gehoorzaam te zijn en dat het nadelig is om dat niet te zijn " (zie de Voorrede in de uitgave van Veen, Wageningen). In het geval van Assepoester wil Perrault de meisjes vooral duidelijk maken dat aanminnigheid een nog grotere schat is dan schoonheid, zoals hij in een moraal aan het eind van het sprookje schrijft. Zo hebben ook de gebroeders Grimm aksenten in hun weergave van sprookjes gelegd waardoor zij normen van hun tijd legden in het oude materiaal (zie daarover en meer over het sprookje en de opvoeding: Merkel & Richter. Vertel geen sprookjes over sprookjes. Kritak. Leuven 1977).

Willem ging ervan uit dat wij nu andere waarden verkiezen. Voor die waarden zouden wij dan dit sprookje op onze beurt kunnen gebruiken. Daarom kregen de deelnemers opdracht een fantastische oplossing te bedenken voor Assepoesters probleem, maar dan zonder fee of andere deus ex machina, want die bestaan niet. Het criterium voor de oplossingen: hoe komt Assepoester het best voor haar belang op? Het element " fantastisch " zat in de opdracht om de deelnemers aan te sporen geen geijkte oplossingen te zoeken.

Er ontstond nog een kleine discussie over het soort verandering waardoor Assepoesters lot kan verbeteren. Sommigen vonden dat ze haar karakter moest veranderen. In de visie van Willem en anderen scheelde het weinig met Perrault; ook dan is Assepoester zich aan het aanpassen. Ze zal meer kans hebben als ze probeert haar omgeving en omstandigheden te veranderen.

Nieuwe oplossingen.

Groep 1 (Heidy, Ivo, Marianne,):

had bij analyse, onderdrukking op drie niveau's gevonden: Assepoester is afhankelijk van haar eigen zwakheid, van haar medemens en van ongeschreven wetten. Ze moet proberen zich vrij te maken. Deze groep had daar het volgende scenario voor bedacht:

Als de zussen naar het bal vertrokken zijn, krijgt de huilende Assepoester bezoek van Jehova's getuigen die haar een nieuw leven bieden. Als ze hoort hoe dat zal gaan, schopt ze ze de deur uit. Daarmee kiest ze voor zichzelf. Dan komt haar tante. Als ze die vertelt dat ze zo graag mooie mannen op het bal wil ontmoeten, zegt tante: " Wat een onzin. Je hoeft toch niet per se een man te hebben. Ga gewoon zelf op stap. " Assepoester denkt aan: " Ja, trouwen kan best neerkomen op nieuwe onderdrukking. " Dan komen de zussen en mama terug. Assepoester zegt dat ze het huis uit gaat en voegt de daad bij het woord.

Groep 2 (Helen, Joris, Lieve, Marianne):

had vier oplossingen bedacht:

Assepoester komt bezweet en in haar ondergoed bij het paleis aan. Ze doet alsof ze door rovers van alles beroofd is. Dan krijgt ze nieuwe prinsessekleren en komt zo tóch op het bal.

Assepoester maakt zelf 's nachts een patchworkjurk van oude lappen en gaat daarin naar het feest.

Assepoester laat zich op rolschaatsen trekken door de koets van haar zussen. Bij het paleis aangekomen, laat ze los en zwierft als eerste de poort door.

Assepoester zet een advertentie: " Eenzame vrouw zoekt warmte bij viriele man ". Als zo'n man op stiefma afkomt, chanteert Assepoester haar: " Anders verklap ik het aan vader. "

Groep 3 (Hans, Ingrid, Katrien, Trees)

lieten Assepoester via duifjes (even uit Grimm geleend) de knechten en de meiden voor een eigen feest uitnodigen. De prins, die op een sjiek, vervelend feest is, gaat de tuin in en krijgt ook zo'n duiveninvitatie. Verkleed als knecht gaat hij naar het feest; op zijn klompen draagt hij gouden kroontjes. Dat gebeurt 2 keer. De derde keer komen de zussen te vroeg thuis van het sjieke feest en zien Assepoester met die vreemde snuiter die ze aan zijn klompen herkennen als de prins. De prins en Assepoester gaan samen met de meiden en de knechten ervandoor en gaan wonen op de boerderij Asseplezant. Daar is iedereen welkom en hoeft niemand nette kleren te dragen.

Bespreking van deze verhaalscenario's leverde op:

Alleen groep 2 heeft gezocht naar oplossingen waarbij Assepoester zelf het heft in handen neemt; bij de anderen zijn er toch feeën bezig.

Samen verhalen schrijven is moeilijker dan individueel werk; maar de discussie in groepjes levert (en hierbij kan je ook aan je leerlingen op school denken) veel meer kans op taalgebruik, afwegen van denkbeelden en bevorderen van fantasie.

De analyse van de verschillende soorten onderdrukking (die volgens mij voor alle mensen geldt) was voor groep 1 een ontdekking: " nee, dat dat in dat sprookje zit! ".

Verhalen schrijven.

De volgende opdracht was: vorm nieuwe groepjes en kies een van de zojuist aangegeven mogelijkheden om uit te werken tot een compleet verhaal.

Er kwamen drie groepen.

Lieve en Joris schreven de pseudo-overval uit, die van de arme Assepoes een satijnen Dona Fabiola de Morales y Aragon maakte.

Heidy, Ivo, Marianne en Marianne verdeelden de loop van het verhaal over hun vieren en beschreven de avonturen met de Jehova's en tante Arrabel dat eindigt met Assepoes " op weg naar een nieuw, onbekend leven ".

Hans, Helen, Ingrid, Katrien en Trees schreven het verhaal met de duifjes.

Willem tikte de verhalen uit en demonstreerde daarbij hoe moeilijk een qwertyuiop-typist het kan hebben met een Franse erfenis.

Bij de nabespreking kwam nog eens aan de orde: op school zou je deze verhalen uitvoeriger moeten nabespreken. En dan niet zozeer op de vorm als wel op de vraag of Assepoester hier nu echt haar omstandigheden probeert te verbeteren en zich niet meer laat leiden door lot c.q. toeval. Eigenlijk wilden sommigen die uitvoerige nabespreking ook nu wel hebben; daar zou ev. zaterdag gelegenheid voor kunnen komen, maar tenslotte heeft niemand van die mogelijkheid gebruik gemaakt.

Sommigen hadden zo'n plezier in het schrijven gekregen dat ze hun krachten wilden proberen op de andere scenario's. Ook dat is niet gebeurd.

Het bleek vervelend te zijn dat een groepje dat al klaar was, op anderen moest wachten. Dat is altijd het risico bij groeps-werk. Het wachtende groepje had overigens heel goed een volgend scenario aan kunnen pakken, maar dat was niet gezegd bij de opdracht.

Nog een paar opmerkingen van mijn kant:

De groep die het verhaal in vieren had gedeeld, was het eerst klaar. Dat klopt want die moesten niet steeds te overleggen. Een bezwaar van die werkwijze kan zijn dat de stijl van het verhaal verspringt: zo schuiven we hier van een bijbelse aanzet naar een Ivanofachtig eind.

Als je kijkt naar de activiteiten tot zover, dan zie je dat de deelnemers eerst in willekeurig samengestelde groepjes al pratend scenario's ontwikkeld hebben. Daarna is plenair (zij het heel kort) aan de orde geweest of de scenario's al dan niet in het teken stonden van de zichzelf bevrijdende Assepoester. Vervolgens kwamen er groepjes op grond van voorkeur voor een scenario; het is niet zo vreemd dat die groepjes nogal lijken op de eerste groepjes. Uit elk van de groepjes is een verhaal gekomen dat de anderen met plezier hebben aangehoord en dat zeker nog veel stof tot nadere verdieping had kunnen bieden.

Als je je activiteiten op school voorstelt, merk je dat de leraar heel weinig heeft gedaan: een verhaal aanbieden, de eerste keer groepjes aftellen en een inleidingkje houden. De leerlingen hebben gepraat, geluisterd, geschreven, samengevat (scenario's op flappen), toegelicht en elkaars produkten gelezen. Van talige activiteiten gesproken...

Naar een thematische uitwerking.

We hadden ons nu voldoende verdiept in Assepoesters droevig lot om eens na te gaan wat we zelf voor Assepoesterigheden hadden beleefd. We gingen daar op de volgende manier aan werken:

Er werden groepen gevormd, zoveel mogelijk zo dat er nieuwe combinaties kwamen: Ivo, Joris, Marianne; Hans, Helen, Lieve, Katrien; Ingrid, Heidy, Marianne en Trees.

In het groepje ging ieder individueel een kwartier schriftelijk brainstormen naar aanleiding van de startzin (of kaderzin) " Ik ben toch zeker geen Assepoester? ". De bedoeling was dat

elke hersenhoos uitliep op één of meer konkrete Assepoester-ervaringen. (Zo'n kaderzin moet zo beeldend mogelijk zijn. " Daar sta je dan " is beter dan " Wat moet je nou? " In dit geval hoefde de kaderzin niet zo erg beeldend te zijn omdat ieder zich al de hele ochtend beelden had voorgesteld naar aanleiding van Assepoester.)

In de groepjes vertelden de deelnemers elkaar hun ervaring. Samen kozen ze dan de ervaring waar ze het meest aan hadden i.v.m. het thema onderdrukking. Tenslotte kozen ze daar samen een goede presentatie voor. Dat kon iets rollenspelachtigs zijn, maar dat hoefde niet.

Deze procedure berust op de denkbeelden die ontwikkeld zijn in het Raamplan Nederlands LBO waarvan je een hoofdstuk vindt in Von-informatie IX-3/4 bij de voorinformatie van stroom 5. Meer over kaderzinnen in Afschrift 2 van de Anne Frank Stichting, Werkvormen wat wil je ermee, wat kun je ermee. Ideeën om buiten het (school)boekje te werken. Besteladres: Parkweg 20a, Voorburg, Nederland.).

Er kwamen drie spelen uit:

Spel 1: Een meisje wil werken in een kafee. Ze wordt aangenomen maar de werksfeer valt erg tegen. Het personeel wordt afgejakkerd, mag nooit praten, nauwelijks naar de wc. Ze wil zich niet aanpassen zoals het volgzame meisje dat er al werkt, en neemt ontslag.

Spel 2: Een moeder studeert als de kinderen naar school zijn. Maar ze krijgt weinig kans omdat een vriendin steeds op de koffie komt met kletspraat. Ze kan haar vriendin niet wegsturen en niet tot zwijgen brengen.

Spel 3: De problemen die leraren van dag tot dag beleven i.v.m. vergaderingen, werken in een tussenuur, autoritair gedrag van direkties e.d.

Deze spelen hadden we kunnen gebruiken om de problemen die eraan ten grondslag lagen, verder te onderzoeken in spel en/of diskussie. We zouden dan wat meer inzicht gekregen hebben in de maatschappelijke factoren waardoor mensen in zo'n Assepoestersituatie terecht kunnen komen. Hoe dat werkt, heb ik kort aangegeven in de voorinformatie op blz 39. Maar het ging er hier in Drongen om dat we met allerlei werkvormen kennis maakten, niet om het uitdiepen van problemen. We gingen dus op een andere manier verder, een manier die geschikt is om verder het thematisch gebied te verkennen waarop je verder kan werken.

Een kretenflap.

Het was inmiddels avond geworden. De rollenspelen werden getoond aan de andere subgroep die zich bezig gehouden had met Keesje, het diakenhuismannetje. Daarna kon iedere deelnemer zeggen wat er bij hem opkwam als antwoord op de vraag " Wat zou jij doen als je de hoofdfiguur was van dat spel? " of " Wat vind jij het kernpunt? ". Die kreten kwamen op een flap. De volgende dag ordende Willem die kreten tot een aantal aanwijzingen voor de verkenning van het thema:

Met nieuwe kaderzinnen:

- " Zou je ook 's even je mond kunnen houden? "
- " ikke, ikke en de rest kan stikken. "
- " Sorry, ik moet werken. "

Onderzoeksgebieden waar je met z'n allen of in groepen aan werkt:

Relatie leraar-leerling; relatie leraar-schoolleiding; hoe komt het dat leraren zo makkelijk frikken, profiteurs worden?; wat is de zin van rapport-(verslag) vergaderingen?; hoe kom je van dat soort vergaderingen af?; hoe maak je van een baas een mens?; de studerende huisvrouw; betekent vriendschap dat je alles neemt van de ander?; is " vriendschap " niet vaak een spel à la Games people play van Eric Berne?

Hiermee was de eerst dag rond. We zijn vooral bezig geweest met het verkennen van de mogelijkheden die je hebt als je uitgaat van een verhaal als Assepoester. Hoe ieder dat op zijn eigen school en met zijn eigen leerlingen zou doen, was niet aan de orde. Maar af en toe hebben we het daar toch wel over gehad, zoals uit het voorgaande blijkt. En misschien hebben we het er nog wel over op de terugkomdag.

Ik wijs nog even op de opbouw van deze dag. Eerst betrekkelijk afstandelijk werken aan oplossingen voor de ons verder onbekende Assepoester; daarna een persoonlijk onderzoek naar eigen ervaringen die je al dan niet in je groepje kon naverteren en er een presentatie van maken. Tenslotte op grond van wat de gepresenteerde ervaringen bij het publiek opriepen verdere mogelijkheden nagaan voor een werken aan het thema onderdrukking.

Zaterdag.

De zaterdag begonnen met een herbeschouwing van het programma. Er waren drie mogelijkheden:

- de nieuwe Assepoesterversies analyseren
- dieper ingaan op de rollenspelen
- volgens programma werken aan " Keesje "

Eigenlijk waren er nog meer mogelijkheden. We konden ons in twee of meer substromen verdelen om aan de verschillende mogelijkheden verder te werken. Dat was best een leuk idee geweest. Maar we besloten het programma te volgen, mede omdat onze groep wel 's wilde zien hoe we zouden werken met Keesje, nadat de groep van Wil daar vrijdag mee had gewerkt.

We stelden nogmaals vast dat je op school in ieder geval verdere aandacht moet besteden aan de geschreven verhalen.. Niet alleen om ze toetsen aan de doelstelling, maar ook omdat het onfatsoenlijk is als je de creativiteit van de leerlingen niet honoreert. Het zal van het soort leerlingen en je relatie met ze afhangen, hoe je dat verder doet: plenair, in groepjes of met persoonlijke aantekeningen en vragen bij hun schrijfprodukten; bij voorkeur geen cijfers!

Hetzelfde geldt overigens voor rollenspelen. En niet alleen de spelen. Je zou op alle Assepoesterervaringen die in de groepjes verteld zijn, moeten ingaan tenzij de betrokkenen dat zelf niet willen.

Betogen voor Keesje.

Willem had in het programma aandacht gevraagd voor de volgende aspecten van het verhaal, die met onderdrukking samenhangen:

- inrichtingen maken mensen afhankelijk
- Hildebrand kan Keesje helpen doordat hij bij de heersende klasse hoort
- de regenten beschermen elkaar en de " vader " van het huis

Een van de aspecten (of een eigen aspect) kon je uitwerken in een clownspel, een smartlap of een boetpredikatie. Op basis van die vormen werden er groepjes gevormd. Voor clowns kozen Heidy en Trees, voor de smartlap Hans, Helen, Ivo, Katrien en Marianne, voor de boetpredikatie Ingrid, Joris, Lieve en Marianne.

De boetpredikatiegroep bereidde Lieve inhoudelijk voor op haar monoloog als directrice van het tehuis, die liefdevol de ondankbare oudjes toesprak die geklaagd hadden over het eten. Ze hadden haar zeer verdriet omdat ze zo'n hoge idealistische opvatting van haar taak had. Maar als het hun niet beviel, moesten ze maar de straat op gaan, besloot ze wenend. De gelijkenis met de leerkracht die niet boos is maar verdrietig was treffend.

De clowns waren een domme August en een stoere clown-directeur. De directeur stond natuurlijk op een stoel toen hij de centjes van domme Keesje in ontvangst nam.

De smartlap hebben we vermenigvuldigd. Het was zo'n mooi lied dat de groep van Wil erop stond dat we hem bij het afscheid op zondag weer zongen.

Deze drie vormen waren alle drie betogende spelvormen. Willem had ze gekozen omdat ze een betoog moesten bevatten waarin de spelers hun reactie op het stuk van Hildebrand konden geven. Bij veel traditionele theatervormen krijgt het publiek de interactie tussen de spelers te zien; het kan zich inleven in eengevoel, een situatie. Bij de betogende vormen (waarvan bijv. Brecht zich veel bediende) richten de spelers zich rechtstreeks tot het publiek met hun betoog om het publiek inzicht te geven. Bij de boetpredikatie en de smartlap was de richting naar het publiek al in de vorm gegeven, bij de clowns bleek dat ze zich aan het eind van hun spel spontaan tot het publiek richtten met allebei een monoloog.

Deze activiteit met betogende brechtiaanse vormen was een aardige voorbereiding op het spel dat het Trojaanse Paard 's avonds speelde, Een dag uit het leven van Martha Coene. In dit spel krijgt het publiek volgens de methode van de Braziliaan Boal gelegenheid om daadwerkelijk mee te spelen en op die manier inzicht te krijgen.

Tevoren had Willem een korte inleiding gegeven over clownspel:

Clowns kennen vier seizoenen: de lente waarin ze zich bewegen als een paslopend kind, de zomer waarin ze recht en stoer lopen, de herfst waarin ze als buikige vijftigers zijn, en de winter van de ouderdom. Clowns spelen geen gevoelens, ze handelen met heel grote of heel kleine gebaren,

hun individualiteit gaat schuil achter hun clownsneus, en wat ze aan individueels hebben in hun gebaren, vergroten ze sterk. Zowel de voorbereiding als de vertoning van deze acts was erg leuk.

(Zaterdagmiddag werd er gewerkt met het gedicht Demonstratie-film van J. Bernlef. Groepjes moesten voor elkaar opdrachten maken, nadat elk groepje eerst zijn interpretatie van het gedicht had uitgelegd aan de andere. Nog even een stukje uit het oorspronkelijke verslag. R.R.)

Uitwisseling.

Aan het eind van de middag hoorden we wat de groep van Wil gedaan had. Die waren de hele dag in kleine groepjes bezig geweest met één korte tekst die ze zelf gekozen hadden. Het viel op dat zij ofwel heel grondig ofwel heel intensief bezig waren geweest. Hier werd duidelijk hoe de werkwijze het resultaat beïnvloedt: als je snel kennismakt met een aantal verschillende werkvormen, kan je nergens erg diep op ingaan en moet je hopen dat de eigen ervaring sterk genoeg geweest is om er later op school op terug te komen. Als je ruim de tijd neemt om ergens in verdiept te raken, heb je heel intense ervaringen en moet je hopen dat je die ervaringen later kan vertalen naar de school.

(Zondagmorgen maakten de deelnemers in groepjes opdrachten voor duidelijk omschreven doelgroepen van leerlingen op basis van de teksten waar ze mee gewerkt hadden. Wegens plaatsgebrek publiceren we die verslagen en het commentaar daarop niet. De groep komt opnieuw bijeen te Antwerpen op 23 februari. R.R.)

Willem Mooijman
Jerusalem 6
NL-6881 JJ Velp.

